МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кафедра кримінального права та кримінології

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни «КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО»

Освітній ступінь **бакалавр**
Спеціальність **262 Правоохоронна діяльність**
Освітня програма **Правоохоронна діяльність** 7 вересня 2017 р. №631
Форма навчання **денна**

Дніпро 2019

Конспект лекцій підготував **Хашев В.Г.** - доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Денисов С.Ф. – завідувач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби України, доктор юридичних наук, професор;

Корнякова Т.В. – завідувач кафедри адміністративного та кримінального права юридичного факультету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Коваленко В.Д. – суддя Апеляційного суду Дніпропетровської області;

Яковець І.С. -- перший заступник директора державної установи «Центр пробації», доктор юридичних наук, старший науковий співробітник.

Конспект лекцій обговорений
та схвалений на засіданні
кафедри кримінального права
та кримінології ФПФОДР
25.06.2019 р., протокол № 14.

ТЕМА № 1 КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ. ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ
(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття та зміст кримінально-виконавчої політики України
2. Поняття, предмет і основні принципи кримінально-виконавчого права
3. Кримінально-виконавчі правовідносини: поняття і структура
4. Загальна характеристика Кримінально-виконавчого кодексу України

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 серпня 2003 р. *Голос України*. № 161. 2003. 29 серпня. З наступними змінами і доповненнями.
2. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
3. Кримінально-виконавче право: словник: Навчальний посібник / Упорядники: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. Запоріжжя: «Интер-М», 2014. 293 с.
4. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник / О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф.. О.М. Литвинова та д.ю.н., проф. А.Х.Степанюка. К.: ВД «Дакор», 2015. 632 с.
5. Кримінально-виконавче право: практикум: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., доц. В.В. Шаблистого. 2-ге вид., переробл. та доповн. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

розкрити поняття кримінально-виконавчої політики держави. Дати поняття кримінально-виконавчого права, з'ясувати, що складає предмет, систему та законодавство кримінально-виконавчого права України. Лекція передбачає також розкриття понять кримінально-виконавчих правовідносин, їх зміст та особливості. У зв'язку з прийняттям Кримінально-виконавчого кодексу однією з цілей лекцій є надання загальної характеристики його основних положень.

ВСТУП

Найвищою соціальною цінністю у державі, відповідно до Конституції України є права людини, а їх гарантії – головним обов'язком держави. Повною мірою ці конституційні положення стосуються і кримінально-виконавчої системи у частині належного правового та організаційного забезпечення

проголошених цінностей і гарантій у сфері виконання покарань. До пріоритетних напрямків цієї діяльності слід віднести докорінну зміну існуючих соціально-правових відносин, з тим, щоб вони були у повній мірі орієнтовані на ресоціалізацію і виправлення засуджених, створення диференційованих умов їх тримання залежно від ступеня соціальної небезпеки, надання пріоритету заходам стимулювання над заходами, що є заборонними. Саме з цією метою України як незалежна і демократична держава, член ООН і Ради Європи ратифікувала низку міжнародних угод щодо прав людини і правил поводження із засудженим.

Орієнтація суверенної Української держави на систему європейських цінностей породжує істотні зміни у характері та системі державної влади і управління, зумовлює нові напрямки постійного переосмислення та критичного аналізу чинної нормативної бази та потребу змін і доповнень до норм чинного законодавства, з тим, щоб вони повною мірою відповідали проголошеному напрямку. Нова система політичних та соціальних відносин, процес розвитку яких відбувається в умовах використання інших підходів до побудови правової держави, вимагає постійного удосконалення чинної законодавчої бази, продовження і поглиблення реформи організаційно-правових основ діяльності кримінально-виконавчої системи.

І. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Кримінально-виконавча політика – це комплекс заходів державного, громадського, приватного та іншого характеру, спрямованих на виконання та відбування кримінальних покарань, створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави.

Цілями кримінально-виконавчої політики України є: а) захист прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави від злочинних посягань; б) забезпечення законності і справедливості при виконанні і відбуванні кримінальних покарань; в) створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених осіб.

До найактуальніших ***завдань***, що стоять перед кримінально-виконавчою політикою, зокрема, відносяться:

– забезпечення всебічного контролю за дотриманням персоналом УВП вимог чинного законодавства;

– стимулювання на державному рівні формування об’єднань громадян, які ставлять собі за мету сприяння удосконаленню діяльності кримінально-виконавчої системи України, надання їм допомоги та підтримки;

– розгортання в засобах масової інформації широкомасштабного об’єктивного висвітлення ролі кримінально-виконавчої системи в житті суспільства і держави, яка забезпечує громадську безпеку та моральне відродження українського суспільства;

– створення громадських фондів для УВП за рахунок добровільних внесків, відрахувань і пожертвувань підприємств, організацій, установ і окремих громадян (оскільки зараз почувається явна нестача коштів у державі й суспільстві на вирішення проблем, пов'язаних з діяльністю УВП, пропонується будівництво приватних виправних установ, інвестування і тримання яких могли б узяти на себе комерційні структури із залученням іноземного капіталу (звичайно, що функції виконання покарань залишаться за державними органами);

– втілення в практику діяльності УВП новітніх наукових досягнень і технологій, зокрема методик впливу на особистість.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, як складова частина політики в галузі боротьби зі злочинністю, політика в сфері виконання кримінального покарання визначає цілі, принципи, стратегію, основні напрями, форми і методи діяльності держави по забезпеченню виконання покарання, виправленню засуджених, попередженню вчинення нових злочинів як засудженими, так й іншими особами. Цілі та принципи політики в цій галузі найбільш стабільні, вони базуються на вироблених міжнародним співтовариством положеннях про поводження із засудженими, відповідних міжнародних актах, досягненнях науки.

ІІ. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ І ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Кримінально-виконавче право – це сукупність юридичних норм, встановлених державою, що закріплюють основні принципи кримінально-виконавчої політики, визначають форми і методи, засоби і порядок діяльності державних органів по виконанню (відбуванню) кримінальних покарань. Кримінально-виконавче право являє собою один з засобів практичного здійснення кримінально-виконавчої політики. Норми кримінально-виконавчого права покликані регулювати виконання і відбування всіх кримінальних покарань.

Кримінально-виконавче право є самостійною галуззю права, до ознак якої відносяться власний предмет і метод правового регулювання, а також система норм. Тому сьогодні ***до предмету правового регулювання цієї галузі права можна віднести виконання (відбування) всіх видів покарань, передбачених кримінальним законодавством***.

Предметом кримінально-виконавчого права є:

- відносини, що виникають при виконанні (відбуванні) всіх видів кримінального покарання, при застосуванні до засуджених заходів виправного впливу, які притаманні відповідним видам покарання;
- відносини, що виникають між установами і органами, які виконують вироки до різних видів покарань, і засудженими;

- відносини, що виникають у зв'язку з участю громадськості і трудових колективів у виправленні засуджених;
- відносини, що виникають між адміністрацією підприємств, установ і організацій та засудженими, які на них працюють, з приводу виконання покарання;
- відносини, що виникають між установами і органами виконання покарання і окремими громадянами з приводу виконання певних видів покарання.

Принципи кримінально-виконавчого права **–** це основні ідеї, керівні положення, які визначають стратегію і напрями розвитку інститутів та норм цієї галузі права, забезпечують системність правового регулювання суспільних відносин, що виникають при виконанні покарань. Система принципів кримінально-виконавчого права підрозділяється на три групи: загально-правові, міжгалузеві, галузеві. Загально-правові принципи включають законність, демократизм, гуманізм. Міжгалузеві – соціальну справедливість, невідворотність виконання покарання. Галузеві – рівність засуджених перед законом, підпорядкування правового регулювання завданню виправлення засуджених, диференціацію та індивідуалізацію виконання покарання, поєднання покарання із заходами виправного впливу, участь громадськості у виконанні покарання і виправленні засуджених.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, кримінально-виконавче право – це сукупність юридичних норм, встановлених державою, що закріплюють основні принципи кримінально-виконавчої політики, визначають форми і методи, засоби і порядок діяльності державних органів по виконанню (відбуванню) кримінальних покарань. Кримінально-виконавче право є самостійною галуззю права, предметом правового регулювання якої можна назвати виконання та відбування всіх видів покарань, передбачених кримінальним законодавством.

ІІІ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА

Кримінально-виконавчі правовідносини – це урегульовані нормами кримінально-виконавчого права суспільні відносини, що виникають між державою та засудженими з приводу виконання і відбування покарання.

Кримінально-виконавчі, як і будь-які інші правовідносини мають ***структуру***, в якій виділяють такі елементи:

а) суб'єкти (учасники) правовідносин; б) зміст правовідносин, причому розрізняють матеріальний зміст (поведінка суб'єктів) і юридичний зміст (суб'єктивні юридичні права й обов'язки); в) об'єкти правовідносин.

Суб'єкти правовідносин **–** це сторони, володарі певних прав і обов'язків, встановлених нормами права. У кримінально-виконавчих правовідносинах однією із сторін виступають виправні установи та інші органи держави, які виконують покарання. Іншою стороною є особа, яка вчинила злочин і яка стає

суб'єктом правовідносин з часу набрання вироком законної сили про її засудження і покарання, пов'язане з виправним впливом.

Учасник правовідносин чинить визначені юридично значимі вчинки, що є необхідною умовою реалізації суб'єктом правовідносин його прав і обов'язків. Наявність учасників правовідносин характерна для кримінально-виконавчих процесуальних правовідносин.

Зміст кримінально-виконавчих правовідносин створюють фактична поведінка суб'єктів та сукупність їх прав і обов'язків.

Права і обов'язки належать обом суб'єктам. Однак, якщо один з них має якийсь обов'язок, то другий – відповідні йому права. Характер і обсяг належних суб'єктам виправних відносин прав і обов'язків залежить від виду кримінального покарання і розкривається в процесі його відбування (виконання) і здійснення заходів виправного впливу.

Об'єкт правовідносин становлять явища і предмети, з приводу яких виникають правовідносини. Ними можуть бути певні блага, інтереси. Як об'єкти кримінально-виконавчих правовідносин виступають різні сторони порядку та умов виконання (відбування) покарань і здійснювані при цьому діяння.

Особливості кримінально-виконавчих правовідносин:

1) їх суб'єктами можуть бути лише органи держави, які виконують покарання, і особи, засуджені до відбування кримінальних покарань;

2) правове становище суб'єктів цих правовідносин нерівнозначне;

3) кримінально-виконавчі правовідносини є своєрідними довготривалими правовідносинами, оскільки мають реальний строк дії, встановлений вироком суду;

4) в процесі виконання (відбування) покарання виникають не лише прості, але й складні (комплексні) правовідносини, в яких можуть міститися елементи правовідносин кількох галузей права.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, кримінально-виконавчі правовідносини – це передбачені нормами кримінально-виконавчого права відношення між виправними установами й іншими органами держави, що виконують покарання, з одного боку, і засудженими, що відбувають покарання, з іншого боку, що виникають при можливій наявності інших учасників у процесі і з приводу виконання (відбування) покарання.

IV. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кримінально-виконавче право України знаходить своє відображення головним чином у кримінально-виконавчому законодавстві, що являє собою нормативну систему – ***Кримінально-виконавчий кодекс України***, прийнятий Верховною Радою України 7 серпня 2003 р., що набрав чинності з 1 січня 2004 р.

Кримінально-виконавчий кодекс України поділено на Загальну і Особливу частину і складається з п’яти розділів, 26 глав, 166 статей та прикінцевих положень.

Статті КВК України пронумеровані арабськими цифрами і мають заголовки, що виражають сутність кримінально-виконавчих норм, які в них містяться. Багато статей поділяються на частини, які виділені в окремий абзац. Абзаци забезпечені цифровими позначеннями. Наприклад, ст. 1 КВК України “Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України” має дві частини – 1 і 2; ст. 42 КВК України “Умови відбування покарання у виді виправних робіт” складається з шести частин. Перед кожною із цих частин стоїть відповідне цифрове позначення.

З точки зору структури норма Кримінально-виконавчого кодексу України має, як і будь-яка інша норма, гіпотезу, диспозицію і санкцію.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, кримінально-виконавче право України знаходить своє відображення головним чином у кримінально-виконавчому законодавстві, що являє собою нормативну систему – Кримінально-виконавчий кодекс України, який ґрунтується на положеннях Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Кримінально-виконавчий кодекс України поділено на Загальну і Особливу частину, складається з п’яти розділів, 26 глав, 166 статей та прикінцевих положень.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Політика в сфері виконання кримінального покарання визначає цілі, принципи, стратегію, основні напрями, форми і методи діяльності держави по забезпеченню виконання покарання, виправленню засуджених, попередженню вчинення нових злочинів як засудженими, так й іншими особами. Цілі та принципи політики в цій галузі найбільш стабільні, вони базуються на вироблених міжнародним співтовариством положеннях про поводження із засудженими, відповідних міжнародних актах, досягненнях науки.

2. Кримінально-виконавче право – це сукупність юридичних норм, встановлених державою, що закріплюють основні принципи кримінально-виконавчої політики, визначають форми і методи, засоби і порядок діяльності державних органів по виконанню і відбуванню кримінальних покарань. Кримінально-виконавче право є самостійною галуззю права, предметом правового регулювання якої можна назвати виконання та відбування всіх видів покарань, передбачених кримінальним законодавством.

3. Кримінально-виконавчі правовідносини – це передбачені нормами кримінально-виконавчого права відношення між виправними установами й іншими органами держави, що виконують покарання, з одного боку, і засудженими, що відбувають покарання, з іншого боку, що виникають при можливій наявності інших учасників у процесі виконання та відбування покарання.

4. Кримінально-виконавче законодавство, в якому знаходить своє відображення кримінально-виконавче право України, є нормативною системою. Кримінально-виконавчий кодекс України ґрунтується на положеннях Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Він поділяється на Загальну і Особливу частину, складається з п’яти розділів, 26 глав, 166 статей та прикінцевих положень.

5. Виконання і відбування покарань здійснюється на принципах законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання право слухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні теми, по-перше, слід розібратися у **змісті** кримінально-виконавчої політики України, з'ясувати поняття кримінально-виконавчого права як галузі права, а також визначити предмет правового регулювання цієї галузі.

Діяльність, пов'язана з виконанням кримінальних покарань, посідає значне місце у протидії злочинним проявам. Тому держава зобов'язана приділяти особливу увагу спрямуванню своєї політики у цьому напрямі. Адже, від чіткого спрямування політики залежить кінцевий результат такої діяльності.

Курсант (слухач) повинен розуміти специфіку кожного з напрямків кримінальної політики та їх органічний взаємозв'язок. Слід, зауважити, що у спеціальній літературі застосовується також термін «каральна політика». Однак зміст каральної політики не можна підміняти кримінально-виконавчою, тому що каральна політика значно ширша за кримінально-виконавчу.

Під час розгляду питання про **предмет** кримінально-виконавчого права, до якого належить група правовідносин, що виникають при виконанні і відбуванні всіх видів кримінальних покарань, курсанти (слухачі) повинні вміти дати характеристику особливостям цих правовідносин (які відносяться до їх суб'єктів, об'єкта та змісту). Курсантам (слухачам) необхідно знати та вміти обґрунтувати положення про те, що кримінально-виконавче право — це самостійна галузь права, для якої характерне, насамперед, існування самостійного, специфічного предмета регулювання (суспільних відносин, що складаються в процесі виконання і відбування кримінального покарання), особливого методу регулювання суспільних відносин, галузевих принципів.

Курсантам (слухачам) необхідно проаналізувати питання про коло джерел кримінально-виконавчого права як галузі права, відрізняючи їх від джерел науки кримінально-виконавчого права.

Потрібно звернути увагу на те, що у зв'язку із змінами у законодавстві з'явилися й інші види кримінально-виконавчих норм (наприклад, ст.6 КВК України містить норми-визначення). У своїй структурі норми кримінально-виконавчого права мають ті ж складові частини, які прийнято виділяти в

нормах інших галузей права: гіпотезу (що визначає умови, за яких повинна діяти та чи інша норма, і тих суб'єктів правовідносин, яких диспозиція наділяє певними правами та обов'язками); диспозицію (яка встановлює права та обов'язки суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин) та санкцію (де містяться вказівки на ті правові наслідки, які мають місце при порушенні вимог диспозиції норми). Слід мати на увазі, що норми кримінально-виконавчого права, як правило, не мають усіх трьох перерахованих елементів. У кримінально-виконавчому законодавстві гіпотеза звичайно тільки припускається; частина диспозиції може виноситися за межі нормативних (наприклад, як додаток до них); санкції містяться в окремій нормі.

ТЕМА № 3 ОРГАНИ І УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАСУДЖЕНИХ
(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Завдання та види органів і установ виконання покарань
2. Взаємодія установ і органів виконання покарань з іншими державними органами, які ведуть боротьбу зі злочинністю
3. Основи правового статусу осіб, які відбувають кримінальне покарання

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 серпня 2003 р. *Голос України*. № 161. 2003. 29 серпня. З наступними змінами і доповненнями.
2. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: постанова Кабінету Міністрів України №343 від 18.05.2016. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249066305 (Дата звернення 14.08.2018 р.).
3. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України №348 від 18.05.2016. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249086737 (Дата звернення 14.08.2018 р.).
4. Кримінально-виконавче право: словник: Навчальний посібник / Упорядники: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. Запоріжжя: «Интер-М», 2014. 293 с.
5. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник / О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф.. О.М. Литвинова та д.ю.н., проф. А.Х.Степанюка. К.: ВД «Дакор», 2015. 632 с.
6. Кримінально-виконавче право: практикум: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., доц. В.В. Шаблистого. 2-ге вид., переробл. та доповн. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

визначити систему установ і органів виконання покарань. Розкрити поняття класифікації засуджених до позбавлення волі і їх розподіл за видами кримінально-виконавчих установ. Визначити поняття і зміст правового регулювання застосування до засуджених заходів виправного впливу.

ВСТУП

Найвищою соціальною цінністю Конституція України проголошує права людини, а їх гарантії – головним обов’язком держави. Ці конституційні

положення стосовно забезпечення проголошених цінностей повною мірою стосуються і вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства.

Це обумовлено тим, що на сьогодні першочерговим завданням України є входження до європейської правової системи. У зв'язку з цим важливим кроком розвитку вітчизняної кримінально-виконавчої політики є її перебудова у контексті європейських стандартів, мета якої – гуманізація діяльності відповідних органів та установ, забезпечення її відкритості, використання визнаних демократичним міжнародним суспільством прогресивних концепцій пенітенціарної практики, реалізація загальновизнаних міжнародних принципів та норм з прав і свобод людини і громадянина, які забезпечували б гарантії охорони інтересів як суспільства, такі особистості у сфері кримінально-виконавчої діяльності[1].

Відповідно до цього, для оптимізації діяльності органів системи юстиції, 18 травня 2016 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову №343, якою ліквідував Державну пенітенціарну службу (далі – ДПтСУ), а її повноваження передав Міністерству юстиції. Також постановою Кабінету Міністрів України №348 ліквідовано 24 територіальні органи управління ДПтСУ з одночасним утворенням 6 міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України. На думку авторів реформи, рішення дасть змогу оптимізувати структуру кримінально-виконавчої системи, спростити управління її підрозділами та зробити її більш гнучкою, оперативною, дієвою, впровадити нові підходи до заохочення її персоналу і запровадити ефективне управління підприємствами установ виконання покарань (далі – УВП). Крім того, прийняття акта сприятиме реалізації заходів, спрямованих на покращення умов відбування покарань та тримання під вартою засуджених та осіб, узятих під варту та раціональному використанню бюджетних коштів.

Станом на 1 липня 2019 року у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою. В 25 установах виконання покарань засуджені не утримуються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 54 186 осіб[2].

І. ЗАВДАННЯ ТА ВИДИ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

[1] Бандурка О.М. Реформування кримінально-виконавчої політики України у контексті європейського вибору / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов // Сучасні проблеми та тенденції розвитку кримінально-виконавчого права в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнського науково-практичного семінару (20 листопада 2015 року, м.Харків) / ХНУВС; Наук.- дослід. і-нт вивч. пробл. злочинності ім.. акад.. В.В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. – Х.: ХНУВС, 2015. – С.7-8.

[2] Офіційний сайт Державної кримінально-виконавчої служби України: https://www.kvs.gov.ua

Система органів та установ виконання покарань – це сукупність взаємопов'язаних структурних елементів Державної кримінально-виконавчої служби України, спрямованих на здійснення державної політики у сфері виконання покарань[3].

Органами виконання покарань є: Державна кримінально-виконавча служба України, її територіальні органи, управління, кримінально-виконавча інспекція.

Установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (далі - виховні колонії), слідчі ізолятори.

Перед установами і органами виконання покарань стоять чотири основні завдання: виконання вироку суду, забезпечення процесу виправлення засуджених; соціальне і загальне попередження (превенція).

Кожне із вказаних завдань має самостійне значення, а всі вони разом вони розкривають смисл і зміст процесу виконання кримінального покарання.

Поряд із названими основними завданнями, установи і органи виконання покарання виконують різного роду допоміжні чи забезпечувальні функції. Особливо це характерно для кримінально-виконавчих установ.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Кримінально-виконавчій системі України притаманні всі ознаки системного явища. Оскільки система утворюється із множинності елементів, які перебувають у взаємовідносинах, їй притаманні ознаки керованості.

Управління кримінально-виконавчою системою покладено на Міністерство юстиції України, що безпосередньо реалізовує єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. У своїй діяльності останнє керується Конституцією України та іншими законами і нормативними актами.

ІІ. ВЗАЄМОДІЯ УСТАНОВ І ОРГАНІВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ З ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА.

Органи слідства надають допомогу установам і органам виконання покарань у вивченні особи засуджених. Особливо це значимо для організації виховної роботи з неповнолітніми засудженими. Дані, що містяться в особовій справі засудженого при надходженні його до виправної колонії, містять недостатньо повні дані. В справі є копія вироку, анкета заарештованого і деякі інші дані. В ній відсутні такі відомості, що їх часто встановлює слідчий, і які потрібні для вихователя: про причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, про роль неповнолітнього засудженого в його вчиненні; про минулу злочинну діяльність; дані, що характеризують поведінку засудженого до арешту в побуті, на виробництві і т.ін. Надання слідчим таких відомостей шляхом направлення

---

[3] Кримінально-виконавче право України : підручник : ТОМ І (у 2-х т.) / [Музика А. А., Конопельський В. Я., Письменський Є. О та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. 2018. С. 266.

письмових інформацій, консультування персоналу виправної колонії, створює передумови для ефективної виховної роботи із засудженими. Така форма взаємодії з органами слідства можлива і необхідна для інших видів УВП.

В разі вчинення звільненими від покарання, чи тими, хто відбуває його нового злочину, адміністрація УВП сприяє органам слідства у вивченні особи звинувачуваного, подаючи на нього загальну характеристику, а в разі потреби - копії інших матеріалів із його особової справи.

В УВП можуть відбувати покарання особи, які приховали від органів слідства і суду інші вчинені ними злочини. Виявлення їх - важливе завдання як органів слідства, так і адміністрації місць позбавлення волі. На основі цього загального завдання виникла й інша форма їх взаємодії, — робота серед засуджених в напрямку добровільної їх явки з повинною.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Форми взаємодії установ і органів виконання покарань не вичерпуються лише наведеними вище. Напрями і форми взаємодії не є постійними, вони змінюються, удосконалюються під впливом динамічних змін у соціально-економічній, політичній, духовній та інших сферах життя суспільства.

Безперечне тільки те, що досягнення мети кримінального покарання неможливе без найтіснішої взаємодії установ і органів виконання покарань з іншими інститутами держави і суспільства в цілому.

ІІІ. ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ

Права, законні інтереси і обов'язки засуджених являють собою самостійні елементи змісту правового статусу, які можуть бути охарактеризовані з точки зору їх соціального призначення, сутності та змісту.

Соціально-правове призначення прав засуджених полягає у зміцненні режиму законності при виконанні покарання, оскільки міра свободи засудженого, у свою чергу, означає міру несвободи держави стосовно нього, притримуватися якої – важливий обов'язок її представників, тобто – персоналу установ та органів виконання покарань. Права засуджених, якщо вони гарантовані матеріально, політично, ідеологічно й організаційно, сприяють розвитку особи засудженого, в кінцевому підсумку – його ресоціалізації. Права ж засуджених, проголошені формально, поглиблюють існуючий антагонізм між ними і суспільством, суттєво віддаляють виконання поставлених перед покаранням цілей.

Як один з елементів правового статусу засуджених потрібно розглядати їх **законні інтереси**. Соціально-правове призначення законних інтересів полягає в тому, що вони дозволяють забезпечити диференційований підхід до засуджених, стимулювати їх виправлення в процесі відбування покарання.

Законні інтереси засуджених мають багато загальних (спільних) рис із суб'єктивними правами, але не тотожні останнім. Якщо суб'єктивне право створює таку можливість поведінки, яка характеризується високим ступенем її реалізації за розсудом засудженого, то сутність законного інтересу засуджених

полягає в можливості, яка носить характер прагнення до автономної, самостійної поведінки, в свободі користування будь-яким соціальним благом за своїм розсудом.

Соціально-правове значення **обов'язків** виявляється в тому, що вони є засобом формування моральної і правової свідомості засуджених, зміцнення законності та правопорядку, дисципліни й організованості під час відбування покарання. Сутність юридичних обов'язків засуджених полягає у вимозі необхідної з точки зору держави, влади і закону поведінки. Ця поведінка засуджених обов'язкова, незаперечна і забезпечується заходами державного примусу.

Сутність юридичних обов'язків засуджених проявляється через їх зміст або структуру, до якої входить два елементи. Це, по-перше, необхідність вчинення певних дій (обов'язок засуджених до позбавлення волі і виправних робіт працювати, обов'язок особи, засудженої до штрафу, сплатити суму штрафу у встановлений законом строк тощо); по-друге, необхідність утриматися від встановлених законом дій (заборона засудженим до позбавлення волі мати при собі гроші і цінні речі, звільнення засуджених до виправних робіт за своїм бажанням тощо).

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Правовий статус осіб, які відбувають покарання (Гл.2 КВК України), можна визначити як закріплене нормами різних галузей права і виражене через сукупність прав, законних інтересів і обов'язків становище засуджених під час відбування кримінального покарання того чи іншого виду. Сутність *прав* засудженого полягає в наданні повноважній особі можливості певної поведінки чи користування соціальними благами. Соціально-правове призначення *законних інтересів* полягає в тому, що вони дозволяють забезпечити диференційований підхід до засуджених, стимулювати їх виправлення в процесі відбування покарання. Сутність юридичних *обов'язків* засуджених полягає у вимозі необхідної з точки зору держави, влади і закону поведінки.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Установи і органи виконання покарань утворюють у своїй сукупності кримінально-виконавчу систему, яка складається з органів виконання покарань та установ виконання покарань . Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії).

2. Органи і установи виконання покарань взаємодіють з органами досудового слідства та судами. Взаємодія установ і органів виконання покарань і апаратів поліції спрямована на профілактику і запобігання злочинів з боку звільнених з УВП, в першу чергу особливо небезпечних рецидивістів і осіб, які були засуджені за тяжкі злочини, а також тих звільнених, які в період відбування покарання зарекомендували себе негативно.

3. Правовий статус осіб, які відбувають покарання, у найзагальнішому вигляді можна сформулювати як засноване на загальному статусі громадян України

і визначене за допомогою правових норм становище засуджених під час відбування кримінального покарання. Закріплений у Главі 2 КВК України.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні питань, які стосуються цієї теми курсантам слід звернути увагу на те, що чинне кримінально-виконавче законодавство поряд із терміном «виконання покарання» вживає термін «відбування покарання». Вказані терміни відображають єдиний процес здійснення карального впливу на засуджених, але звернені вони до різних суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин. **Термін «виконання покарання»** звернений до органів, які у своїй діяльності зобов'язані реалізувати весь комплекс правообмежень, передбачених конкретним видом покарання, забезпечити здійснення наданих засудженим прав і виконання ними покладених на них обов'язків протягом усього строку, встановленого вироком суду. Термін **«відбування покарання»** звернений до засуджених, які повинні на підстави вироку суду відповідно до приписів, встановлених кримінально-виконавчим законодавством, виконувати покладені на них обов'язки, утримуватися від дій, заборонених нормами права.

Оскільки кримінальні покарання є заходом державного примусу, їх виконання покладається на відповідні органи та установи держави. В цьому контексті курсантам слід ознайомитись з поняттям **Державної кримінально-виконавчої служби України,** що міститься у ч.1 ст.6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», відповідно до якої це служба, що здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань зі спеціальним статусом його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, УВП, СІЗО, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров’я, підприємств УВП, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Також слід ознайомитись з положеннями Глави 3 КВК України «Органи і установи виконання покарань». Так, зокрема, перелік цих органів і установ дає стаття 11 КВК України, в якій говориться, що органами виконання покарань є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальні органи управління (управління (відділи) в Автономній Республіці Крим, областях, місті Києві та Київській області, місті Севастополі), кримінально-виконавча інспекція.

Слід добре розібратися у системі пенітенціарних установ та підставах тримання в них різних категорій засуджених чоловіків та жінок, дорослих та неповнолітніх. Для цього варто звернутись до ст.ст.12-19 КВК України.

Глибоке з'ясування сутності і змісту **правового статусу засуджених** має велике практичне значення. По-перше, це необхідно для чіткого уявлення про те, з ким у правовому плані ми маємо справу. По-друге, визначення кола обов'язків і прав засуджених є неодмінною умовою забезпечення законності і встановлення правильного підходу до засуджених при виконанні покарання.

Закріплення в законі правового статусу засуджених визначає рамки для їхньої поведінки та межі вимог і заборон адміністрації УВП. А це означає, що, з одного боку, вимагати від засуджених можна лише те, що входить у коло їхніх обов'язків, а з іншого — треба поважати права засудженого і забезпечувати їх повну реалізацію.

ТЕМА № 7 ПОРЯДОК ТА УМОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК ТА АРЕШТУ
(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Види і зміст позбавлення волі
2. Порядок і умови виконання покарання у виді довічного позбавлення волі
3. Порядок і умови виконання покарання у виді арешту
4. Класифікація засуджених до позбавлення волі. Направлення та прийом засуджених в установи виконання покарань
5. Режим в установах виконання покарань
6. Праця засуджених до позбавлення волі
7. Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі
8. Матеріально-побутове і медико-санітарне забезпечення засуджених до позбавлених волі

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 серпня 2003 р. *Голос України*. № 161. 2003. 29 серпня. З наступними змінами і доповненнями.

2. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затв. наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. *Офіційний вісник України*. 2018. №70. Ст. 285.

3. Положення про визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, порядок направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення: затв. наказ. Мін. юст. України від 27.02.2017 № 680/5. *Офіційний вісник України*. 2017. №20. Ст. 146.

4. Порядок організації надання засудженим доступу до глобальної мережі Інтернет: затв. наказом Міністерства юстиції України від 20 жовтня 2017 р. № 3233/5. *Офіційний вісник України*. 2017. №86. Ст. 2642.

5. Кримінально-виконавче право: словник: Навчальний посібник / Упорядники: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. Запоріжжя: «Интер-М», 2014. 293 с.

6. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник / О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф.. О.М. Литвинова та д.ю.н., проф. А.Х.Степанюка. К.: ВД «Дакор», 2015. 632 с.

7. Кримінально-виконавче право: практикум: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., доц. В.В. Шаблистого. 2-ге вид., переробл. та доповн. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

розкрити поняття і сутність кримінальних покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства, а саме: довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк та арешту; з'ясувати порядок і умови їх виконання, режим у колоніях та його основні вимоги, права і обов'язки засуджених до позбавлення волі, матеріально-побутове і медико-санітарне їх забезпечення; ознайомити з умовами праці засуджених до позбавлення волі, діяльністю персоналу органів і установ виконання покарань щодо соціально-виховної роботи, з основними їх напрямами, формами і методами.

ВСТУП

У сучасний період наука і практика опинилися перед вибором: яким шляхом розвиватися системі виконання кримінальних покарань. Спроби введення окремих змін гуманістичного характеру, відміна деяких обмежень кардинально не можуть змінити її сутності. Прогресивні пенітенціарні ідеї сьогодні не завжди мають можливість реалізації за наявності проблем юридичного та економічного характеру, а також у разі відсутності готовності персоналу запроваджувати їх у життя.

Тому такий специфічний і найгостріший інститут соціального примусу, як позбавлення волі в усіх його формах, притягує до себе безліч різноманітних поглядів і критики відносно його соціальної ефективності, що зумовлюється системою протиріч і конфліктів, які мають місце в правовідносинах між людиною і державою.

Вивчення інституту кримінального покарання у вигляді позбавлення волі з урахуванням його соціальних наслідків – це не тільки об'єкт кримінально-правових наук, а й економіки, психології, педагогіки, соціології, кримінології тощо. При цьому засуджена особа ізолюється від суспільства, на неї покладаються специфічні обов'язки, змінюється в бік обмеження її правовий статус, вона стає учасником правовідносин, відносно яких здійснюється каральний вплив.

І. ВИДИ І ЗМІСТ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Згідно із законом, до осіб, які вчинили правопорушення, може застосовуватися ряд примусових державно-правових, пов'язаних з ізоляцією від суспільства й обмеженням правового статусу дій. Підставою для застосування такої міри, як позбавлення волі, є протиправна поведінка особи, яка залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння, особистості правопорушника й інших факторів визначає ***форму (вид) позбавлення волі*** – адміністративно-правову, кримінально-процесуальну та кримінально-правову. У свою чергу, залежно від цього позбавлення волі регулюється відповідно адміністративним, кримінально-процесуальним, кримінальним і кримінально-виконавчим правом, а здійснення цього примусового заходу покладено на спеціально призначені для цього органи й установи держави. У законодавстві ця міра визначається по-різному:

“затримання”, “ув’язнення під варту”, “позбавлення волі” і т. д. Поняття “позбавлення волі” є загальним стосовно всіх названих форм державного примусу.

Зміст покарання у виді позбавлення волі виступає як специфічна юридична форма, що виражає потребу карати злочинців суворо визначеним чином. Без цієї юридичної форми немає покарання. Лише за її наявності покарання у виді позбавлення волі стає правомірним актом державного примусу. З допомогою юридичної форми в боротьбу зі злочинністю вноситься організуюче начало, забезпечується недопустимість свавільних рішень, встановлюється комплекс елементів, які складають зміст покарання у виді позбавлення волі. За допомогою цієї форми окреслюється науково обґрунтована межа каральної діяльності держави як з кількісного, так і з якісного боку. Ця межа не може бути порушена ні судовими органами, які призначають позбавлення волі, ні органами, що виконують це покарання, ні засудженими до позбавлення волі. Саме ця юридична форма забезпечує таке становище, згідно з яким злочинець вступив у специфічні правові відносини з державою і, отже, набув нового правового статусу, що тягне за собою виникнення додаткових юридичних обов’язків і позбавлення, обмеження чи зміну ряду прав.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, позбавлення волі – це поєднаний з виправним впливом захід державного примусу, який полягає в тому, що особа на підставі вироку суду, який набрав чинності, визнається винною у вчиненні злочину, ізолюється від суспільства шляхом поміщення до УВП, підлягає правовим обмеженням, набуває стану судимості, що тягне за собою ряд невигідних для неї наслідків після звільнення від відбування покарання. Широкий діапазон впливу позбавлення волі, можливість досягнення при цьому не тільки позитивних, а й негативних соціальних результатів робить особливо актуальним послідовне проведення в карній політиці принципу економії репресій.

ІІ. ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Відповідно до ст. 64 КК України ***довічне позбавлення волі*** встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених Кримінальним кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк.

Довічне позбавлення волі як міра самого суворого кримінального покарання призначається судом особам, винним у вчиненні особливо тяжких злочинів, у випадках, коли закон передбачає таку міру покарання у нормі Особливої частини КК.

Порядок і умови виконання покарання у виді **довічного позбавлення волі** регулюються Розділом IV КВК України та Розділом XXXIII Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених Кримінальним кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк.

Засуджені до довічного позбавлення волі мають спеціальний правовий статус, який у загальному вигляді можливо визначити як заснований на статусі громадян України, а також визначити за допомогою правових норм положення засуджених під час відбування кримінального покарання.

ІІІ. ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Арешт як вид кримінального покарання передбачений ст. 60 Кримінального кодексу України являє собою короткострокове позбавлення особистої свободи в умовах ізоляції від суспільства Арешт встановлюється судом на строк від одного до шести місяців.

Арешт не застосовується до осіб, віком до 16-тифоків, вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до семи років.

Особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в ***арештних домах***. Весь строк покарання засуджені відбувають в одному арештному домі. Переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається, по-перше, у разі його хвороби, по-друге, для забезпечення його безпеки, по-третє, за інших виключних обставин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Арешт як вид кримінального покарання є короткостроковим позбавленням особи свободи в умовах ізоляції від суспільства Це своєрідний елемент так званої шокової терапії, застосовуваної до осіб, що вперше вчинили злочин. Арешт встановлюється судом на строк від одного до шести місяців. Умови тримання засуджених до арешту аналогічні умовам тримання засуджених до позбавлення волі, що відбувають покарання у виправних колоніях з максимальним рівнем безпеки, але фактично є більш суворими за характером своїх обмежень.

IV. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ. НАПРАВЛЕННЯ ТА ПРИЙОМ ЇХ В УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Традиційно під класифікацією розуміється розподіл людей на певні класи, групи, категорії. ***Класифікація засуджених до позбавлення волі*** – це розподіл їх на певні групи по різноманітним ознакам з метою створення найбільше сприятливих умов для ефективного досягнення цілей покарання.

Розрізняють чотири ***види критеріїв класифікації*** засуджених:

– юридичні;
– фізіологічні;
– педагогічні;
– психологічні.

Перший критерій припускає класифікацію засуджених до позбавлення волі, що має правові наслідки. На даному рівні класифікація засуджених здійснюється на підставі змішаного критерію, утвореного рядом ознак, що мають ***юридичне*** значення (в залежності від форми вини, ступеня тяжкості вчиненого злочину, строку призначеного судом покарання, характеристики особистості засудженого, наявності в минулому судимостей і т.д.).

До ***фізіологічних*** критеріїв класифікації засуджених відносяться: стать, вік, стан здоров'я. За *статтю* засуджені класифікуються на чоловіків та жінок. За *віком* – на дорослих та неповнолітніх. За *станом здоров'я* – на працездатних, непрацездатних і хворих тяжким або хронічним захворюванням.

До третього критерію ми відносемо класифікацію засуджених, яка має ***педагогічні*** цілі, що забезпечує більш повний облік наукових досліджень у галузі вивчення особистості взагалі і особистості засудженого до позбавлення волі, зокрема. За ступенем виправленості засуджені поділяються на тих, які стали на шлях виправлення, і на осіб, які довели своє виправлення. За ступенем педагогічної занедбаності класифікація засуджених здійснюється на осіб, які не стали на шлях виправлення і злісних порушників режиму.

До ***психологічних*** критеріїв класифікації засуджених належать: тип особи і психічне ставлення до злочину, тобто визнання чи невизнання нею своєї вини у вчиненому злочині. За типом засуджені особи класифікуються за загальними психологічними ознаками – холерики, флегматики, сангвініки і меланхоліки.

Відповідно до ***юридичного критерію*** засуджені до позбавлення волі розділені на певні групи:

– засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності;
– засуджені вперше до позбавлення волі, що вчинили злочини, невеликої тяжкості;
– засуджені вперше до позбавлення волі за злочини середньої тяжкості;
– засуджені вперше до позбавлення волі за тяжкі злочини;
– засуджені вперше за особливо тяжкі злочини;
– засуджені, що раніше відбували, покарання у виді позбавлення волі.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, значення класифікації засуджених полягає в тому, що вона: обумовлює окреме тримання різних груп засуджених; досягається диференціація розміщення засуджених за ступенем небезпечності і соціально-педагогічної занедбаності; з'являється можливість застосування індивідуалізованих заходів карально-виховного впливу; позбавляється негативний вплив злісних порушників режиму; класифікація засуджених пов'язується з системою установ виконання покарань.

V. РЕЖИМ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Режим позбавлення волі – це встановлені нормами кримінально-виконавчого права порядок і умови відбування та виконання покарання, які забезпечують реалізацію кримінально-правової кари, створюють умови для застосування заходів виправного впливу до засуджених для досягнення цілей покарання.

Сутність режиму проявляється у його функціях. До ***основних функцій режиму*** необхідно віднести: каральну; забезпечення ефективного застосування заходів виправного впливу; виховну; функцію регулювання кримінально-правової кари; функцію спеціального та загального попередження.

Зміст режиму виражається в його вимогах, закріплених у кримінально-виконавчому праві. ***Вимоги*** – це правила, що накладаються кимсь або чим-небудь. Стосовно режиму – це правила, що містяться в нормах кримінально-виконавчого права. Коли законодавець встановлює основні вимоги, він має на увазі основні правила у сфері відбування (виконання) покарання, що регламентують принципові положення змісту режиму. Однак вони не можуть забезпечити регулювання всіх різноманітних аспектів життєдіяльності засуджених в умовах позбавлення волі і визначають тільки головне в режимі, служать базою для встановлення інших вимог, що конкретизують загальне правило. Разом з основними вимогами вони утворюють цілісний зміст режиму відбування покарання у вигляді позбавлення волі.

Основними ***вимогами режиму*** в місяцях позбавлення волі є:

– обов’язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість вчинення ними нових злочинів чи інших антисуспільних вчинків;

– точне і неухильне виконання ними своїх громадянських обов’язків;

– різні умови тримання залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи й поведінки засудженого.

ВИСНОВКИ ДО П’ЯТОГО ПИТАННЯ:

Режим є сутністю і змістом покарання у вигляді позбавлення волі, виражає передбачену в ньому кару. Засоби забезпечення режиму спрямовані саме на забезпечення його основних вимог, а також для підтримки й охорони. Тим самим вони не можуть розглядатися як обов’язкові елементи кари, оскільки вони в разі відсутності погрози чи порушень вимог режиму взагалі не застосовуються. Отже, засоби забезпечення режиму не входять до його змісту.

VI. ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Праця засуджених є необхідною передумовою ефективного використання інших заходів виправного впливу: режиму, виховної роботи, загальноосвітньої та професійної підготовки. Адміністрація виправних установ має забезпечити залучення засуджених до суспільно-корисної праці з урахуванням їх працездатності та, по можливості, спеціальності.

Праця засуджених має свої ***функції***: виховну (праця засуджених є одним з основних засобів їх виправлення, в ній формується їх особистість); економічну (засуджені працюють на себе і на суспільство, членами якого вони є); соціальну (створення умов для засуджених для нормального вступу в життя після звільнення); оздоровчу (збереження здоров'я засуджених, оскільки бездіяльність не тільки калічить людину, а й веде її до повної деградації).

Праця засуджених регулюється законодавством України про працю і спеціальними нормами кримінально-виконавчого права. Нормами трудового права регулюються всі відносини, які пов'язані із забезпеченням охорони праці, дотриманням техніки безпеки та виробничої санітарії. Контроль за технікою безпеки здійснюють інженери з техніки безпеки виробництва.

Засуджені можуть ***залучатися без оплати праці*** тільки до робіт по благоустрою місць позбавлення волі і прилеглих до них територій, а також по поліпшенню культурно-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт по забезпеченню установ продовольством. До цих робіт засуджені залучаються, як правило, в порядку черговості, у неробочий час і не більш як на дві години на день.

ВИСНОВКИ ДО ШОСТОГО ПИТАННЯ:

Засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Засуджені залучаються до суспільно корисної праці з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Засуджені залучаються до праці, як правило, на підприємствах, у майстернях колоній, а також на державних або інших форм власності підприємствах за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції.

VII. ВИХОВНИЙ ВПЛИВ НА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Правовою базою регулювання виховної роботи із засудженими є Конституція України (гл. 6). Оскільки виховна робота проводиться в особливих умовах – місцях позбавлення волі, то завдання, форми, принципи й найважливіші питання її організації врегульовані кримінально-виконавчим законодавством (ст.ст. 123–137 КВК).

У нормативних актах встановлюється порядок проведення виховних заходів, регламентується організація клубної, бібліотечної та фізкультурно-спортивної роботи, визначається компетенція виховної частини та громадських формувань установ, регулюється порядок виконання виховних заходів у період прийому засуджених в установу та до їх звільнення з місць позбавлення волі.

Підзаконними нормативними актами регулюються форми організації виховної роботи, порядок проведення виховних заходів у вільний від роботи час, порядок і форми участі державних органів і громадських організацій у ресоціалізації засуджених, виховно-профілактичних заходів після звільнення з місць позбавлення волі.

Забезпеченню режиму відбування покарання служить вміле застосування до засуджених ***заходів заохочення і стягнення***. В умовах виправних установ заохочення і стягнення грають особливу роль, тому що забезпечують: дотримання засудженими їхніх обов'язків як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин; індивідуалізацію виконання покарання, оскільки в залежності від поведінки засуджених посилюють або послабляють кару, впливають на їхній правовий статус.

Загальноосвітня і професійна підготовка належать до числа основних заходів виправлення засуджених. У виправних колоніях для засуджених, які не мають повної загальної середньої освіти, утворюються середні загальноосвітні школи. Засуджені, які відбувають покарання у виховних установах і навчаються в них, підручниками, зошитами та письмовим приладдям безкоштовно забезпечуються.

Для засуджених віком до сорока років, які не мають робочої професії, за

ВИСНОВКИ ДО СЬОМОГО ПИТАННЯ:

Виховна робота із засудженими – це один із засобів громадського, трудового, морального, правового, культурного і фізичного виховання засуджених до позбавлення волі, спрямований на викорінення у свідомості правопорушників асоціальних поглядів, переконань, інтересів і звичок, на виховання їх у дусі точного і неухильного виконання законів, сумлінного ставлення до праці, поваги до норм моралі, на підвищення їх свідомості і культурного рівня, розвиток корисної ініціативи.

VIII. МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ І МЕДИКО-САНІТАРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Реалізація ***медико-санітарного забезпечення*** засуджених у місцях позбавлення волі – одна із складових частин відбування покарання. Його організація випливає з конституційного права громадян України на охорону здоров'я і медичну допомогу. Правове регулювання здійснюється Кримінально-виконавчим кодексом України, законодавством про охорону здоров'я, нормативними актами Кабінету міністрів України та Державної пенітенціарної служби України.

Для медико-санітарного забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі організовані лікувально-профілактичні установи, а для лікування і утримання інфекційно хворих – виправні установи на правах лікувальних. Лікувально-профілактична і санітарно-протиепідеміологічна робота в місцях позбавлення волі організовується і здійснюється згідно із законодавством про охорону здоров'я.

Медико-санітарне забезпечення засуджених здійснюється створеними в кожній виправній установі медичними частинами, завданнями яких є надання медичної допомоги засудженим, здійснення санітарного нагляду, проведення профілактичних, протиепідеміологічних заходів. У структуру медико-санітарної частини входять, як правило, аптека, амбулаторія, стаціонар

(лікарня) з діагностичною лабораторією, стоматологічний, терапевтичний та інші кабінети, інфекційний ізолятор.

ВИСНОВКИ ДО ВОСЬМОГО ПИТАННЯ:

Особам, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма жилої площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою трьох квадратних метрів, а у виховних колоніях і у виправних колоніях, призначених для тримання жінок, – чотирьох квадратних метрів, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі – п'яти квадратних метрів.

У місцях позбавлення волі організуються необхідні лікувально-профілактичні заклади, а для лікування засуджених, які хворіють на активну форму туберкульозу, – заклади на правах лікувальних. Для спостереження та лікування хворих на інфекційні захворювання в медичних частинах колоній створюються інфекційні ізолятори.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

1. *Позбавлення волі* – це поєднаний з виправним впливом захід державного примусу, який полягає в тому, що особа на підставі вироку суду, який набрав чинності, визнається винною у вчиненні злочину, ізолюється від суспільства шляхом поміщення до УВП, підлягає правовим обмеженням, набуває стану судимості, що тягне за собою ряд невигідних для неї наслідків після звільнення від відбування покарання.

2. Широкий діапазон впливу позбавлення волі, можливість досягнення при цьому не тільки позитивних, а й негативних соціальних результатів робить особливо актуальним послідовне проведення в карній політиці *принципу економії репресій*. Сам по собі факт позбавлення волі, осуд злочинця за певних обставин можуть мати на нього більший виховний вплив, ніж надто жорсткі обмеження. У перспективі це дозволить поступово пом'якшити матеріальні обмеження, встановлені для засуджених до позбавлення волі, покращити умови їх утримання.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні цієї теми необхідно встановити, які існують **види класифікації засуджених** до позбавлення волі. При цьому треба мати на увазі, що кожен вид класифікації має свої критерії, сутність та мету, характеристику.

Опрацьовуючи це питання, курсанти (слухачі) повинні засвоїти, що існують такі види класифікації засуджених до позбавлення волі, як соціально-правова, педагогічна, кримінологічна, психологічна.

Вивчаючи таке питання, як розподіл засуджених до позбавлення волі по установах виконання покарань, курсанту (слухачеві) необхідно усвідомити: порядок та умови призначення засудженому виду виправної установи для

відбування позбавлення волі, та який орган держави наділений таким правом тощо.

Крім того, необхідно знати правові підстави і порядок розподілу засуджених до позбавлення волі по УВП.

Вивчаючи питання про порядок прийому і розміщення засуджених в УВП, необхідно звернути увагу на те, що прибуття засуджених до УВП і пов'язаний із цим комплекс правових, організаційних і виховних заходів складають прийом засуджених до УВП. Порядок прийняття засуджених до позбавлення волі до виправних і виховних установ регламентується ст. 91 КВК.

Діяльність адміністрації по прийому і розміщенню засуджених має комплексний характер, передбачає участь у них всіх структурних підрозділів УВП, а також має виключно важливе значення з правової, педагогічної і психологічної точки зору. З моменту прибуття засудженого до УВП суттєво змінюється його правове положення, починається систематична і планомірна робота з ним щодо його виправлення. Робота різних категорій співробітників УВП дозволяє виділити декілька етапів цієї діяльності, які суттєво відрізняються один від одного за змістом, колом співробітників УВП, задіяних на .кожному з них.

ТЕМА № 9 ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ. ДОПОМОГА ОСОБАМ, ЯКІ ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ, КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА НИМИ (4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Підстави звільнення від покарання
2. Звільнення від відбування покарання на підставі закону України про амністію
3. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з помилуванням
4. Оформлення документів про звільнення
5. Соціальна адаптація осіб, звільнених від відбування покарання
6.Умови і порядок встановлення та здійснення адміністративного нагляду

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 серпня 2003 р. *Голос України*. № 161. 2003. 29 серпня. З наступними змінами і доповненнями.

2. Закон України „Про застосування амністії в Україні" від 1 жовтня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №48. Ст. 263. З наступними змінами і доповненнями.

3. Закон України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст.745.

4. Закон України „Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк" від 17 березня 2011 р. №3160-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. №28. Ст. 1154.

5. Положення про порядок здійснення помилування: затв. указом Президента України від 21.04.2015 № 223/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. №33. Ст. 13.

6. Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Наказ Мін.юст. України, МВС України, Мін. соц. політ. України, Мін. охорони здоров'я від 3 квітня 2018 р. № 974/5/467/609/280. *Офіційний вісник України*. 2018. №35. Ст. 177.

7. Кримінально-виконавче право: словник: Навчальний посібник / Упорядники: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. Запоріжжя: «Интер-М», 2014. 293 с.

8. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник / О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф.. О.М. Литвинова та д.ю.н., проф. А.Х.Степанюка. К.: ВД «Дакор», 2015. 632 с.

9. Кримінально-виконавче право: практикум: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., доц. В.В. Шаблистого. 2-ге вид., переробл. та доповн. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.

10. Музика А.А., Школа С.М. Амністія і помилування в системі сучасного українського права. *Кримінальне право України*. 2006. №1. С.10-23.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

розкрити правові підстави і порядок звільнення засуджених від відбування покарання за таких підстав, як: відбуття строку покарання, визначеного вироком суду; закон України про амністію; указ Президента України про порядок здійснення помилування; з'ясувати порядок оформлення документів про дострокове звільнення від відбування покарання; охарактеризувати заходи соціальної адаптації щодо осіб, звільнених з установ виконання покарань; визначити умови і порядок встановлення та здійснення адміністративного нагляду за окремими категоріями раніше судимих осіб та їх обов'язки.

ВСТУП

За наявності визначених у Кримінальному кодексі України підстав, винна у вчиненні злочину особа звільняється чи може бути повністю або частково звільнена від покарання. Положення щодо звільнення від покарання та його відбування викладені у розділі XII Загальної частини КК України (ст. 74–87). У статтях 74, 85, 86, 87 цього Кодексу визначається можливість звільнення особи від покарання на підставі закону України про амністію та акта помилування.

Доцільно звернути увагу на те, що інститут звільнення від покарання складається переважно з норм матеріального кримінального права. Однак діяльність, що пов'язана із звільненням (підготовча робота до звільнення, вирішення питань про вибір особами, котрі звільняються, місця проживання, їх працевлаштування тощо) і саме звільнення від покарання та його відбування (як судова процедура) потребують того, аби у цьому процесі брали участь різні за своєю природою і функціями органи держави. Тому звільнення від покарання регулюється також нормами кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства (наприклад, ст.ст. 538, 539 КПК України, ст. 152–155 КВК України).

Після того, як обвинувальний вирок, що набрав законної сили, звертається до виконання, засуджений починає відбувати призначене судом покарання. Тобто з цього моменту можливе звільнення від подальшого його

відбування. Засуджений звільняється від реальних позбавлень і обмежень, які він зазнає при відбуванні покарання.

І. ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

Відповідно до ст. 152 КВК України засуджені до позбавлення волі звільняються від відбування покарання за таких ***підстав***:

– відбуття строку покарання, призначеного вироком суду;
– закон України про амністію;
– акт про помилування;
– скасування вироку суду і закриття кримінальної справи;
– закінчення строків давності виконання обвинувального вироку;
– умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
– хвороба;
– інші підстави, передбачені законом.

Від підстав звільнення потрібно відрізняти їх ***правові форми***, тобто відповідні документи, в яких у встановленому законом порядку закріплені підстави звільнення і які є юридичною підставою для здійснення адміністрацією установи виконання покарань дій щодо звільнення засуджених. Такими документами-підставами для звільнення можуть бути:

1. Закон України про амністію;
2. Указ Президента про помилування;
3. Постанова суду про звільнення через хворобу;
4. Постанова суду про умовно-дострокове звільнення від покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м’яким покаранням;
5. Ухвала суду про звільнення від покарання за діяння, карність якого законом усунена.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Виносячи вирок особі, винній у вчиненні злочину, суд призначає покарання виходячи з того, що воно є не тільки карою за вчинений злочин, а й має на меті виправлення засудженого. При призначенні покарання суд враховує характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину, особу винного, обставини, які пом’якшують чи обтяжують відповідальність. Таким чином, перелік обставин показує, що конкретна міра покарання визначається виходячи із можливості досягнення виправлення засудженого, який відбув встановлений судом строк покарання.

ІІ. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО АМНІСТІЮ

Відповідно до чинного українського законодавства поняття амністії складається з таких ***основних елементів***: оголошення амністії є виключною прерогативою законодавчого органу держави; амністія оголошується шляхом прийняття відповідного закону; вона застосовується щодо індивідуально невизначених категорій осіб; як правило, дія амністії поширюється лише на

осіб, які вчинили злочини до моменту набрання чинності закону про амністію; звільнення у зв'язку з актом амністії здійснюється лише судом.

Таким чином, ***амністія*** – це спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності та/чи покарання (повне або часткове) індивідуально невизначених категорій осіб, винуватих у вчиненні злочинів, що здійснюється судом на підставі відповідного акта (закону про амністію), прийнятого Верховною Радою України.

Дія закону про амністію поширюється, як правило, на осіб, які вчинили злочини до дня набрання ним чинності включно. Виключенням є умовна амністія, передбачена Законом від 1 жовтня 1996 р. "Про застосування амністії в Україні".

Актом амністії, як правило, передбачаються різні форми пом'якшення участі винних у вчиненні злочинів, іншими словами – види амністування. Отже, на підставі акта амністії певні категорії осіб, які підлягають амністуванню, звільняються від кримінальної відповідальності чи від покарання (повністю або частково). ***Амністування*** – це передбачений законом України про амністію один із видів звільнення певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів, від кримінальної відповідальності та/чи покарання.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Згідно з чинним законодавством засудженого може бути амністовано шляхом: звільнення від призначеного основного і додаткового покарання на стадії судового розгляду; звільнення від невідбутої частини основного і додаткового покарання; звільнення від основного покарання із залишенням додаткових мір покарання; скорочення невідбутої частини покарання.

ІІІ. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОМИЛУВАННЯМ

Для помилування властиві такі ***основні ознаки***: це виключна прерогатива Президента України; помилування здійснюється шляхом видання відповідного указу; воно застосовується щодо індивідуально визначеної особи (осіб), засудженої до будь-якого виду покарання за вчинення злочинів будь-якої тяжкості; помилуваною може бути лише особа, щодо якої обвинувальний вирок набрав законної сили; помилування здійснюється за відповідним клопотанням у виді повного або часткового звільнення від покарання. Таким чином, ***помилування*** – це спеціальний вид звільнення від покарання (повне або часткове) індивідуально визначеної особи, засудженої за вчинення злочину, що здійснюється на підставі відповідного акта (указу про помилування), прийнятого Президентом України.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Дослідження інституту помилування, зокрема його видів, умов і порядку їх застосування приводить нас до висновку, що помилуваним може бути будь-яка особа, винувата у вчиненні злочину. Питання про її помилування

вирішується на підставі відповідного клопотання, яке подається лише після набрання обвинувальним вироком суду законної сили.

IV. ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ

Документи про звільнення виконуються в день їх надходження до установи. Якщо документи надійшли після закінчення робочого дня, вони виконуються наступного дня. Наявність заборгованості за засудженим, несвоєчасне проведення з ним розрахунку та інші причини не можуть бути підставою для затримки його звільнення. По кожному факту несвоєчасного звільнення проводиться службове розслідування та вживаються заходи щодо винних посадових осіб.

Документи про звільнення, які надійшли від окремих осіб або нетаємною поштою, підлягають додатковій перевірці. В цих випадках з органу, який виніс рішення, треба по телеграфу запросити відповідне підтвердження. По фактах одержання з судів нетаємною поштою документів про звільнення засуджених або скорочення їм строку покарання сповіщається в управління (відділ) виконання покарань відповідної області. Після одержання документа про звільнення засудженого або про скорочення йому строку покарання спецвідділ проводить ретельну перевірку правильності оформлення і тотожність цього документа матеріалам особової справи на засудженого.

У випадках одержання документів, які не завірені гербовою печаткою або мають не чіткі відбитки чи завірені печаткою іншого органу, який не виносив рішення, а також при невідповідності анкетних даних, указаних в документі, який надійшов, матеріалам особової справи, або при появі інших сумнівів у достовірності документа, що надійшов, виконання його треба зупинити і вжити невідкладних заходів щодо отримання підтвердження з органу, який виніс рішення. Зупинення виконання документа про звільнення засудженого оформляється постановою начальника установи та затверджується прокурором. Усі документи про звільнення або скорочення строку покарання оголошуються засудженому під розписку.

Про виконання ухвал і постанов судів про дострокове звільнення засуджених або скорочення їм строку покарання повідомляється суд, який виніс вирок, а у випадках прохань судів, які винесли ухвалу чи постанову, також і цей суд.

Ухвали і постанови судів про звільнення (у зв’язку з припиненням кримінальних справ) або скорочення строку покарання щодо осіб, які раніше звільнялися по відбутті строку покарання, умовно-достроково, по хворобі та померлих в установі, прилучаються до архівних особових справ на них. У суди, які винесли ухвалу або постанову, сповіщаються: на раніше звільнених – дата і підстава їх звільнення, населений пункт, район, область, куди вони вибули; на померлих – дата їхньої смерті.

Засудженим, які звільняються з установи, видаються ***довідки про звільнення*** різних форм.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Звільнення засуджених проводиться на підставі звірених даних про строк позбавлення волі. Документи про звільнення виконуються в день їх надходження до установи. Якщо документи надійшли після закінчення робочого дня, вони виконуються наступного дня. Наявність заборгованості за засудженим, несвоєчасне проведення з ним розрахунку та інші причини не можуть бути підставою для затримки його звільнення. По кожному факту несвоєчасного звільнення проводиться службове розслідування та вживаються заходи щодо винних посадових осіб. Про виконання ухвал і постанов судів про дострокове звільнення засуджених або скорочення їм строку покарання повідомляється суд, який виніс вирок, а у випадках прохань судів, які винесли ухвалу чи постанову, також і цей суд.

V. СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЯ

Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених від відбування покарання, традиційно досліджуються у межах кримінально-виконавчого права, кримінології, філософії, соціології, соціальної психології та педагогіки. У цілому соціальна адаптація осіб, звільнених з установ виконання покарань, як наукова проблема ускладнена передусім відсутністю належно виробленого понятійного апарата. Серед юристів немає одностайності щодо визначення самого поняття соціальної адаптації. Окрім того, замість аналізованого поняття нерідко вживаються термінологічні звороти “соціальна реабілітація” і “ресоціалізація”; подекуди всі вони ототожнюються. У вітчизняній юридичній енциклопедії цим питанням присвячені самостійні статті, а Кримінально-виконавчий кодекс України оперує цими трьома поняттями, хоча не містить їх визначення (за виключенням поняття ресоціалізації).

Закон “Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” у цих питаннях доволі часто суперечить кримінально-виконавчому законодавству. Все це створює додаткові складнощі на рівні теоретичного пізнання зазначених соціально-правових явищ, а надто – у правозастосуванні. Відтак, проблеми соціальної адаптації осіб, що відбули покарання, є актуальними у площині теорії, законодавства і практики.

Постпенітенціарний вплив на осіб, звільнених з місць позбавлення волі, є однією із стадій виправно-трудового процесу. ***Постпенітенціарний вплив*** – система заходів, спрямованих на:

– переконання засуджених в об’єктивній необхідності правомірної поведінки на волі і надання їм допомоги в побутовому і трудовому влаштуванні;

– організацію контролю за їх поведінкою, аж до застосування адміністративних і кримінально-правових заходів примусу з метою недопущення становлення їх на шлях вчинення повторних злочинів.

Структура інституту постпенітенціарного впливу:

1. Підготовка засуджених до звільнення.

2. Надання цим особам допомоги в побутовому та трудовому влаштуванні після звільнення.

3. Організація загального контролю за звільненими.

4. Застосування крайніх заходів постпенітенціарного впливу – встановлення адміністративного нагляду.

З метою надання особам, які звільнилися з місць позбавлення волі, допомоги в трудовому та побутовому влаштуванні, а також удосконалення взаємодії органів та установ кримінально-виконавчої системи з територіальними органами внутрішніх справ і центрами зайнятості населення у вирішенні цих питань 03.043.2018 р. було видано наказ «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».

ВИСНОВКИ З ПЯТОГО ПИТАННЯ:

Соціальна адаптація осіб, звільнених з установ виконання покарань, як наукова проблема ускладнена передусім відсутністю належно виробленого понятійного апарата. Серед юристів немає одностайності щодо визначення самого поняття соціальної адаптації. Окрім того, замість аналізованого поняття нерідко вживаються термінологічні звороти “соціальна реабілітація” і “ресоціалізація”; подекуди всі вони ототожнюються. Окремі положення Закону “Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” у цих питаннях доволі часто суперечать кримінально-виконавчому законодавству. Все це створює додаткові складнощі на рівні теоретичного пізнання зазначених соціально-правових явищ, а також може негативно впливати на правозастосовну діяльність.

VI. УМОВИ І ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ

Адміністративний нагляд – це система тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, що здійснюються органами внутрішніх справ.

Порядок здійснення адміністративного нагляду. Адміністративний нагляд здійснюється поліцією. Осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, беруть на облік, фотографують, а в разі потреби у них беруть відбитки пальців. Працівники поліції зобов’язані систематично контролювати поведінку цих осіб, запобігати порушенням ними громадського порядку та прав інших громадян і припиняти їх, проводити розшук осіб, які уникають адміністративного нагляду.

Адміністративний нагляд ***припиняється*** постановою судді за поданням начальника органу внутрішніх справ: а) у разі погашення або зняття судимості з

особи, яка перебуває під наглядом; б) достроково, якщо піднаглядний перестав бути небезпечним для суспільства і позитивно характеризується за місцем роботи і проживання. Піднаглядний може сам подати клопотання про ***знаття нагляду***. В інших випадках адміністративний нагляд ***автоматично припиняється*** а) після закінчення терміну, на який його встановлено, якщо органом внутрішніх справ не подано клопотання про продовження нагляду або суддя відмовив у продовженні нагляду; б) у разі засудження піднаглядного до позбавлення волі і направлення його до місця відбування покарання або в) у разі смерті піднаглядного.

ВИСНОВКИ ДО ШОСТОГО ПИТАННЯ:

Сутність адміністративного нагляду полягає в тому, що: держава здійснює нагляд за одним із джерел можливої небезпеки в суспільстві; він є примусовою мірою, оскільки переконання як основний метод виховання не виключає примушення; державне примушення опосередковується в праві у виді юридичної відповідальності; він не має метою приниження людської гідності чи заподіяння фізичного страждання; це комплексна міра застереження повторних злочинів з боку осіб, звільнених з місць позбавлення волі; вказана міра має тимчасовий характер.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Одним із основних принципів кримінального права є принцип економії репресії. Покарання повинно забезпечувати досягнення поставлених перед ним цілей, але разом з тим бути мінімально необхідним. Суд призначає у межах санкції певне покарання, яке засуджений зобов’язаний відбути. Проте нерідко засуджений своєю поведінкою доказує виправлення раніше встановленого вироком суду строку покарання, що зумовлює досягнення і такої мети покарання, як запобігання вчиненню засудженим нових злочинів. Стосовно запобігання вчиненню злочинів іншими особами (загальна превенція), то тут найбільшу роль відіграє закон, який забороняє певне коло діянь під страхом покарання, і меншою мірою – вирок суду з призначеним покаранням. Громадяни більш ознайомлені зі змістом законодавства, чим про практику призначення покарання судами.

2. Певне значення для загальної превенції може мати й фактично відбутий засудженим строк покарання. На момент вирішення питання про дострокове звільнення від подальшого відбування покарання певна частина строку покарання вже відбута, у зв’язку з чим гострота суспільної реакції на злочин минула, більшість громадян про нього забула. Головне полягає в тому, що відбування покарання в умовах, коли цілі його майже досягнуті, не викликається необхідністю. В цих випадках законодавець за певних умов дозволяє дострокове звільнення засудженого від покарання.

3. У той самий час певна частина засуджених досягає виправлення раніше визначених судом строків, у деяких змінюються життєві обставини (хвороба), в ряді випадків держава визнає за можливе “пробачити” засудженого. У цих випадках звільнення здійснюється тільки на підставі особливих судових чи

державних вказівок (ухвала суду, Закон про амністію, Указ про помилування і т. ін.).

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні теми курсантам слід пам'ятати, що кримінальне законодавство України містить інститут звільнення від покарання та його відбування — Розділ XII КВК. Вказаний інститут є одним із проявів гуманізму кримінальної політики держави. Його застосування спрямоване на пом'якшення кримінально-правової репресії з метою стимулювання виправлення засуджених та додержання ними вимог законності і правопорядку. Необхідно мати на увазі, що КВК в ст.152 глави 23 розділу V визначає підстави звільнення від відбування покарання.

Курсантам (слухачам) необхідно знати, що складовою процесу **постпенітенціарного впливу** на звільненого з метою його ресоціалізації та соціальної адаптації як дієвих чинників загальної та спеціальної превенції є допомога особам, які звільнені від відбування покарання. **Структурними елементами допомоги є:**

1) надання допомоги особам, звільненим із місць відбування покарання;

2) надання допомоги засудженим у трудовому та побутовому влаштуванні.

Курсантам необхідно звернутись до Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: затв. наказом Мін.юст. України, МВС України, Мін. соц. політ. України, Мін. охорони здоров’я від 03 квітня 2018 р. де, зокрема у Розділі ІІІ ознайомитись з повноваженнями ОВС щодо цього питання.

Курсанту (слухачеві) необхідно ознайомитись із Законом України „Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” від 17 березня 2011 р., який визначає умови і порядок надання соціальної допомоги особам, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також умови участі у їх соціальній адаптації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і об'єднань громадян.

Курсанти (слухачі) повинні знати мету постпенітенціарного впливу на особу звільненого та засоби її досягнення, вміти докладно викласти законодавчий та науковий матеріал із проблеми.

Також курсантам (слухачам) слід розглянути поняття **пенітенціарної пробації**, її мету, завдання, підстави та порядок здійснення. При вивченні цього питання слід звернутись до Закону України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII.